

Filozofi: kvas ali sol zemlje?

Ni napaka, pač pa besedna igra. MaRtematika je veda, ki pretežno spominja na srednješolsko matematiko, a jo nenehno prekinjajo poetični, zajedljivi in novorečni prebliski vektorjev vseh smeri. Porajajo se v desni možganski polovici mnogih dijakov in ene učiteljice, Marte. Že njeno ime aramejskega izvora naznanja nepričakovane kombinacije. Da pomeni »gospo«, »gospodarico« in da je eden od njegovih korenov vezan na grenkobo, beremo v rubriki *Tvoje ime*.

[Filozofija](#)

Marta Zabret

9. junij 2018 9. junij 2018 7:30

Po eni od razlag se gospa ob grenkobi, ojačani z grškim martyr, prelevi v »trpečo«, kar Marte, ki nerade kažemo svojo šibkost navzven, težko pogoltnemo. Me smo močne, me prisegamo kvečjemu na še en morebitni koren svojega imena, na »menjavo«.

Aramejščina, tudi ko je šlo za Marte, najbrž ni operirala z neblagovnim trgovanjem, ki je osrednja tema tega besedila. Opisati menjavo, ki že desetletja poteka med eno od Mart in številnimi filozofi, je težko, a ne nemogoče.

Lastne najstniške filozofske zgone in nezgode

V srednješolskem obdobju poleg hormonov izbruhnejo tudi, kot bi rekla moja pokojna prateta, »misli vsiljivke«. Premlevanje, mletje in mlatenje misli so prvo, na kar pomislim, ko se spomnim na svoj gimnazijski pouk filozofije. Moj profesor je bil Anton Bočko, zasavska in kamniška legenda, zgodovinar po duši, ki ga je v naše mesto privabil scentof a woman, a ga sam ni prevajal kot vonj po ženski, ampak vsega je kriva ženska. Samoupravljanje s temelji marksizma, sociologijo in filozofijo je poučeval, ker jih je pač moral. Prvega nisem razumela niti malo, čeprav je v učbeniku pisalo marsikaj o neizogibnosti vsake vejice in pike že ob mastodontski definiciji organizacije združenega dela. Sociologija in filozofija pa sta me, tako kot psihologija pred tem, prevzeli. Da se nisem usmerila v humanistiko, je pripisati pokomunistovanju, ki mu je bil v tistem času podvržen vsak mlad človek s tovrstnimi nagnjenji.

Tedanja gimnazijska filozofija je bila historično linearno podložena, kar je bilo mojemu umu pridne učenke blizu, poleg tega pa je bilo vznemirljivo slediti razvoju človekovega čemu in zakaj od antike do marksizma, onkraj katerega naj ne bi bilo ničesar več. Da je marsikaj še kako onkraj, sem spoznala pri mladinskih srečanjih v župnišču. Naš katehet je bil skorajšnji doktor moralne teologije in je z nami, skorajšnjimi odraslimi, povsem resno diskutiral o temeljnih vprašanjih človekovega bivanja, o njegovih vzrokih, smislu in namenu, puščal odprta vrata provokativnim vprašanjem ter nas usmerjal, da smo sami iskali odgovore nanje.

Čez nekaj let sem na fakulteti med neizogibno nematematično četrtno predmetov opravila filozofijo z desetko. In to ne s kakim izposojenim filofaksičnim umotvorom, ki bi pomenil znaten prihranek časa v korist matematične analize in algebre. Spisala sem esej o svojem dotedanem doživljanju filozofije in dr. Andrej Ule je to znal ceniti. A pravi preboj je sledil kasneje.

Ali je ena plus ena sploh dve

V študij matematike me je zaneslo, ker je bil med vsemi pedagoškimi študiji najtežji, kar je bil ravno pravšnji izziv za punco, ki je od malega želela poučevati in ob tem dolga leta poslušala domneve sošolcev o svojem »piflarstvu«. Fakulteta na Jadranski cesti v Ljubljani je bila kljub vabljevemu naslovu vse prej kot obmorski hostel. Peščica genialcev je z njo res opravila kot za šalo, taki kot jaz pa smo trmasto grizli predmet za predmetom. Že pri prvem, najlažjem, teoriji množic, sem zaslutila, da matematika sega daleč prek meja neposredne uporabnosti, da je lepa, kratkočasna in duha prevzemajoča.

Poleg predmetov, standardnih za matematično izobrazbo, je naša generacija bodočih učiteljev poslušala predavanja, ki so se kitila s skrivnostnim nazivom Osnove matematike. Pričakovati je bilo kamenčke in ploščice. Kakšna zabloda! Temelje moji osebni filozofiji matematike je namreč postavil prav predavatelj Osnov, dr. Niko Prijatelj, kasnejši mentor moje diplomske naloge.

Osnove matematike smo poslušali vsak torek okrog poldneva v majčkenu predavalnici z visokimi okni, ki so sončnim žarkom v vseh letnih časih omogočala pot do naših kinkajočih glav. Zapiski so se ob koncu marsikatere vrstice zaključili z nečitljivo navzdol omahnjeno vijugo, kar pa ni preprečilo temeljne osuplosti ob videnem in slišnem. Logični račun je bil kajpak neprotisloven in ... popoln. Popoln ni beseda kar tako. Pomeni, da je mogoče vsaki izjavi določiti bodisi pravilnost bodisi nepravilnost. Ob gradnji teorije naravnih števil pa nas je predavatelj premišljeno in korak za korakom vodil proti prepadu: ko smo po nekaj mesecih utemeljili, da je ena plus ena dve, in si za silo oddahnili, smo nekaj ur zatem dokazali nepopolnost teorije naravnih števil: konstruirali smo izjavo, pravilnosti katere se znotraj teorije same ne da niti potrditi niti ovreči. Sledili smo miselnim korakom avstrijsko-ameriškega matematika, logika in filozofa Kurta Gödla, ki je leta 1931 s svojima izrekoma pretresel matematično srenjo še bolj silovito kot pred njim BertrandRussel z znamenitimi paradoksi teorije množic. Gödel je dokazal, da je matematika strumna le toliko, kolikor sama sebe drži za pete. Da so njeni temelji v zraku. In kaj zdaj, smo, zaskrbljeni, da je zaman vse, kar počnemo in kar bomo naučili svoje bodoče učence, spraševali dr. Prijatelja. Saj se da v lokalnih razmerah z Newtonovo fiziko, torej brez Einsteinovih razširitev, povsem spodobno preživeti, nam je namesto njega odgovoril dr. Sergej Pahor med predavanjem teoretske fizike. Most v vaši vasi še vedno stoji in se ni razletel na atome, čeprav je verjetnost za ta dogodek pozitivna, nas je tolažil, kot znajo tolažiti le fiziki.

Kako se je porodila maRtematika

Da bi se razletela na atome jaz, so si dobro leto zatem zaželeli prvi dijaki, obsojeni na mojo začetniško zagnanost. O, kaj vse sem jim poskušala vliti v glave; k sreči marsikaj zaman. Mladi možgani imajo neverjetno sposobnost ignorance vsega, kar diši po zanje neuporabnem. Vendar ne gre za uporabnost v običajnem pomenu.

Poučevala sem številne dijake, ki so se matematiko bolj igrali kot učili. Zanje je bila uporabna, kot je lahko le igra. Takim sem pripovedovala več kot stoletje staro Abbotovo zgodbo o gospodu Kvadratu, ki ga je iz dvorazsežne ječe rešila trirazsežna krogla, kar je spodbudilo burno razpravo o višjih dimenzijah. Izklepetala sem seveda tudi, da je teorija naravnih števil nepopolna, z njo vred pa vsa matematika, ki temelji na njej. Dijaki so me nemudoma izdali svoji profesorici filozofije Alenki Hladnik, ki je odprtih rok sprejela moje

zanimanje za obskurne veje matematike. Gostovala sem pri urah filozofije, kjer je bilo dovoljeno na glas govoriti o paradoksih in nepopolnosti. Bila sem presenečena in razočarana, ker so dijaki naravoslovne usmeritve moje predavanje poslušali neprizadeto, skoraj zdolgočaseno, ostali pa z živahnim zanimanjem. Alenka ni bila presenečena. Gre za mehke, skoraj meglene pristope k razmišljanju, ki so bliže humanističnemu kot naravoslovnemu umu, mi je pojasnila in me spomnila, da le redke študente matematike pritegnejo njeni temelji; večina se o njih ne sprašuje in svojo pot začne nekaj nadstropij više.

Gravitacijska sila filozofije

Ne vem, kako bi shajali z Alenko, če bi bila moja profesorica filozofije. Od daleč spremljam dogajanje pri njenem pouku, gradiva in izdelke dijakov ter se čudim prav vsemu. Pristopu do filozofije, tako drugačnemu od našega gimnazijskega, težavnosti besedil, ki jih dijaki študirajo, globini eseev, ki jih pišejo. Listam po izpitnih polah, medtem ko nadziram pisanje mature iz filozofije, in se vedno bolj zavedam dragocenosti daril, ki sem jih prejemale v obliki drobcev filozofije matematike.

Nekaj let po diplomi sem spet sedla v študijske klopi. Enega od predmetov specialističnega študija matematičnega izobraževanja je predaval dr. Vladimir Batagelj, ki nam je odstiral pogled v takrat komaj rojeni svetovni splet. V enem od odmorov sva klepet o znanstveni fantastiki znatno poglobila in izkazalo se je, da sem našla še enega mentorja za filozofijo matematike. Svojo seminarsko nalogo Prikaz Gödlovega diagonalnega sklepa sem kasneje tudi objavila in se tako okitila z edinim strokovnim člankom v svoji karieri. Dr. Batagelj ni bil moj mentor le za matematično vsebino, kot tvorec slovenske različice urejevalnika matematičnih besedil me je za vsa nadaljnja pisanja uspešno cepil še z ljubeznivo pripombo: »Lepo, da si se naučila uporabljati urejevalnik, a zato še ni treba v nekaj odstavkih uporabiti vseh tipov in velikosti črk, ki jih premore. Največ tri, prav?«

Od osnov filozofije matematike do osnov pisanja

Tudi filozofinja Alenka me je neutrudno vzgajala naprej. Ko sem mislila, da sem si s predavanjem za dijake, naslovljenim Plavanje proti toku, prislužila počitek do upokojitve ali še malo čez, je rekla: »Zdaj pa še napiši. Bomo objavili v Filozofiji na maturi.« Kaj vem, od kod ji to, da znam pisati. Sploh pa pisati kaj drugega kot vezna besedila za zborovske koncerte in sem ter tja kako vrstico z nadihom poezije.

Plavanju proti toku je sledil poskus recenzije trisa učbenikov filozofije za osnovnošolce, nato prikaz osnovnih principov utemeljevanja trditev Mala šola dokazovanja, uvedba devetletke pa je sprožila niz mojih člankov o šolstvu, ki mu ni videti konca. Na pot mi prihajajo novi in novi filozofi, ki takrat, ko se mi najmanj ljubi, spodbudijo vzhajanje novih štruc, primernih za peko v tiskarski peči.

Bi napisala in poslala med bralce svojo edino knjigo, če Alenka med dijake ne bi povabila Ervina Hladnika - Milharčiča, navzven novinarja, navznoter pa filozofa? Ervin je prebrisan in ve, na katere strune je treba igrati, da izzove »pitno glasbo«. Napisal mi je pismo. V njem je bilo tole: »/.../ Zgodbe, ki se končajo z ljubeznijo, pa se spodobi lepo povedati. To seveda pišem iz egoizma. Jaz v tem vidim knjigo. /.../ Nekaj prelepega s tigri in opicami.« Kdor želi, lahko v MaRtematičnih prilogah najde tudi tigre in opice. Še posebej, če nanjo položi zrcalo. Vsak pa opazi likovno opremo knjige. Vse tri njene mlade ustvarjalke so, kar je statistično

komaj verjetno, izbrale za maturo filozofijo. Morda vesolje pestuje neko skrivno gojišče filozofov in jih pošilja na pot tistim, ki jih potrebujemo kot učitelje, usmerjevalce, sogovornike, navdihovalce... ter celo glavne in odgovorne urednike medijev, dovzetnih za naše pisanje.

Ali so filozofi kvas ali sol sveta ali oboje, je obrobno vprašanje. Vsekakor jih zadošča že drobec, da svet okoli njih spremeni obliko in okus.

MARTA ZABRET poučuje matematiko na Gimnaziji in srednji šoli Rudolfa Maistra v Kamniku.

[filozofijamatematikapoezijaMarta Zabret](#)